

Jak na kritickou gramotnost v přírodopise

ŠTĚPÁNKA DEKASTELLOVÁ

Předkládat žákům zajímavé texty, které je budou uvádět do různých přírodovědných „zákoutů“ a dráždit je natolik, že je daný problém zaujme a budou o něm přemýšlet, láká Štěpánku Dekastellovou, učitelku přírodopisu na 8. ZŠ Most, mnoho let. V dalším díle seriálu o čtení v oborech popisuje na jedné ze svých lekcí, jak propojuje čtenářství s pisatelstvím a rozvíjí kritickou gramotnost u žáků.

A tak se spolu s dětmi pídíme po odpovědích na otázky: Jak to, že masožravé rostliny v chudém biotopu neuhynou? Jak to, že stromy v mangrovech neuhnijí? Jak to, že kaktusy neuschnou? Jaké mají zvířata emoce? Proč zvířatům neprospívají ohňostroje? Jaké mají hadi potřeby potravy v období březosti? a další.

Co je příčinou a jaký je důsledek úbytku hmyzu, byla jedna z lekcí, ve které jsem chtěla dopřát žákům autorský pisatelství počín, ze kterého by bylo zřetelné, jak situaci vnímají.

S touto lekcí mi pomáhala i pisatelská skupina Pomáháme školám k úspěchu. Zamýšleli jsme se, jak rozvíjet kritickou gramotnost žáků, jak pracovat s jedním novinářským textem, přemýšlet o záměru autora a o prostředcích, které zvolil. Zdálo se mi, že volit jako základ lekce text, který je běžně dostupný (ne porovnávat dva texty, u kterých je na první pohled jasné, že jeden napsal třeba výrobce hnojiv a druhý ochránce přírody a jaký je jejich záměr), bude užitečnější. Chtěla jsem, aby si žáci zvykali na běžné autentické texty ze svého okolí a naučili se s nimi pracovat, něco si o nich myslet, reagovat na ně argumenty.

Na začátku lekce žáci pracovali s mapkou zobrazující stav hmyzu ve střední Evropě (včetně legendy). Snažili se jí porozumět a zkoumat příčiny úbytku hmyzu v ČR. Následně četli text, který jim měl pomoci ověřit si svoji původní hypotézu o tom, co je příčinou úbytku hmyzu v naší republice.

Dále jsem už s dětmi musela jít krok po kroku a řízeně je provést přemýšlením pomocí otázek: Proč autorka asi text napsala? Co na tebe fungovalo? V jaké konkrétní části ti nebylo jedno, že počet hmyzu v ČR klesá? Proč autorce věříme? Jsou nějaké důvody, proč tomuto textu nedůvěřovat? Bylo patrné, že takto nad populárně-naučným textem ještě nepřemýšleli, nebo alespoň ne z hlediska autorského záměru.

No a jak nyní na pisatelský úkol? Pro mě jako učitelku by bylo nyní snadné žákům dopřát příležitost pro kritické myšlení v tom smyslu, že napíšou obdobný text, ale z pozice výrobce

hnojiv. To jsem ale po konzultaci s pisatelským týmem neudělala. Jednak jsme nechtěli, aby se v dětech zahnízdilo přemýšlení v konzumním slova smyslu (jakkoli je produkce potravin nutná a důležitá), a jednak pro dobrou argumentaci o pěstování a produkci zemědělských plodin neměly děti žádnou oporu. Museli bychom zjišťovat i informace z druhé strany a tolik prostoru jsme už neměli.

A tak jsem se přiklonila k tomu, že se s dětmi pokusíme účinek článku zesílit a zaměřit se na širší spektrum čtenářů, posluchačů či diváků nějakým ekologickým rozhlasovým či televizním spotem.

Protože se jednalo o sedmáky, kteří ještě neměli povědomí o tom, co je scénář, požádala jsem kolegyni češtinářku o nějaký odborný literární vstup a byla jsem ráda, že i ona to přivítala a byla nám oporou.

Žáci pracovali ve skupině po dvou, po třech. Někteří svoje scénáře situovali do prostředí rodin, kdy vedli dialog rodiče s dětmi. Někteří do poslanecké sněmovny, kdy se hlasovalo o přijetí zákona na ochranu hmyzu. Někteří do přírody, kdy vedli rozhovor různě ekologicky poučení vrsťevníci nebo se vžili do rolí reportérů a varovali před snižováním počtu a diverzity hmyzu. Někteří dokonce volili jako hlavní aktéry dialogu hmyz samotný, který dával najevo, jak danou situaci prožívá, respektive co musí udělat pro své přežití.

Je pravdou, že jsem žákům nedala možnost, aby se vyjádřili nějak jinak, než znělo zadání. Nikdo vlastně nemohl říci: „Myslím si něco jiného, úbytek hmyzu mi připadá nepodstatný atd.“ Na to bychom potřebovali názor dalších aktérů (možná nejen zemědělců, možná politiků), protože problém je obecnější. A toto je pro mě otázka, jak zařizovat větší svobodu dětí v jejich názorech, jak přinášet do jejich myšlení dilemata, a přitom nebýt až příliš komplikovaní. Doufám, že když budu s dětmi takto pracovat od šestého ročníku, kdy možná zadání jsou ještě přímočará, tak si postupem času stále více a více budu moci dovolit nejednoznačnost a třeba

i názorový konflikt. Asi i budu muset volit mezi obtížným procesem a obtížným tématem. Nedělat těžké na těžkém. Na to však bude potřeba větší odborná a komunikační zralost,

o kterou budu dál pečovat, dál vše promýšlet. Zatím jsem potěšená z toho, že se daří krok za krokem dosahovat těchto cílů a že děti mají o přírodu a její témata zájem.

Štěpánka Dekastellová, učitelka přírodopisu a výchovy k občanství na 8. ZŠ Most a pedagogická konzultantka Pomáháme školám k úspěchu

Pomáháme
školám
k úspěchu

Přechodové rituály jako prvek moderní pedagogiky

PAVEL PALIČKA, TEREZA KOTTOVÁ

V tomto článku se budeme zabývat problematikou, která svým zaměřením zapadá do kontextu současných snah o zavádění kompetenčně pojatého kurikula. Jedná se o oblast osobnostního rozvoje s úzkou vazbou na kariérní vzdělávání, kterou jsme se snažili podpořit naším pilotním projektem, realizovaným na malé základní škole. Rádi bychom touto cestou sdíleli získané zkušenosti s cílem inspirovat další aktéry ve vzdělávacím prostoru.

Jedním z nástrojů, které mohou mít důležitý vliv na život dospívajících jedinců, jsou tradiční přechodové rituály. Přechodové rituály hrály v mnoha odvěkových kulturách důležitou roli pro adepty, kteří vstupovali do nové fáze svého života. Tato událost pro dospívající chlapce a dívky znamenala potvrzení a přijetí mezi dospělými. Znamenala také, že pro ně, jakožto plnohodnotné členy společnosti, kmene či rodiny, nadešel čas převzít plnou zodpovědnost nad sebou samými, nad svými rozhodnutími a činy, ale také nad svými dary, slabými či strachy. Většina tradičních společenstev vždy disponovala metodami a rituály, které podpořily tělesné, sociální a duševní změny, kterými mladí lidé procházejí. I když se formy a praxe těchto rituálů v různých kulturách a náboženstvích liší, jejich hlavním účelem bylo pomoci dospívajícím pochopit a přijmout své místo ve společnosti. Současné náboženské směry mají přechodové rituály stále ukotveny jako pevnou součást svých tradic – je to např. konfirmace či bířmování v křesťanství nebo obřad bar micva v judaismu.

Dnešní moderní společnost se však postupně odklání od duchovních hodnot a stále více směřuje k materialismu a konzumnímu způsobu života. Upouští se od tradičních zvyků, kdy byli mladí lidé vedeni k prožití velkých životních milníků. Tito lidé se tak mnohdy ocitají ztraceni v čase, kdy dospělí jsou stále dětmi, manželství a rodiny se rozpadají, dospívající

se často stávají součástí různých radikálních subkultur nebo bojují s psychickými obtížemi. Společností proudí otázky pohlavní identity. Mladí muži tápou při hledání svého místa a síly vlastní mužnosti vlivem absence pozitivních vzorů. V některých směrech dochází ke smývání hranic mezi mužstvem a ženstvem, krize mužské a ženské identity začíná být palčivým problémem, na který se soustředí psychologové, psychoterapeuti a další i odborníci. Pro dospívající dívky a chlapce je nesmírně důležité, aby byli vystavováni možnostem, jak lépe poznat sami sebe, jak rozvíjet své dary a talenty a být viděni jako dospělí členové společnosti. Díky tomu mohou lépe nacházet své směřování a snáze čelit nástrahám, které na ně v další fázi života čekají.

Domníváme se, že akt přechodového rituálu může na tuto krizi reagovat a pomoci vyplnit prázdná místa, kdy dosavadní formy nepostačují nebo zcela chybí. Vystává proto potřeba znovu obnovovat metody a programy, které zaplní tuto mezeru a pomohou mladým lidem zorientovat se v náročném světě dospělých. Zlomové období nastává již na konci základní školy, kdy dospívající chlapce a dívky čeká důležitý moment v podobě volby dalšího stupně vzdělávání a vykročení do nové životní etapy. V naší pedagogické praxi u těchto mladých lidí vnímáme velkou míru nejistoty. Tato nejistota může pramenit jednak ze samotné volby nové školy